

I.Dünya Savaşı Süresince İtilaf Devletleri Tarafından Uygulanan Propaganda Yöntemleri

Eren Alper YILMAZ¹

ÖZET

Topyekun Savaş konseptinin yarattığı uluslararası konjonktür, I.Dünya Savaşı sırasındaki devletlerarası güç ve rekabet mücadelesinde devletlerin, zor kullanmadan rakipleri içindeki hedef kitlelerin düşünce ve davranışlarını yönlendirerek psikolojik üstünlük kurmasına imkan vermiş ve bir psikolojik savaş ağı yaratmıştır. Dönemin şartlarında İngiltere, Rusya ve ABD gibi İtilaf Devletleri'nin, İttifak Devletleri'ne göre ekonomik ve teknolojik bakımdan daha üstün olduğunu düşündüğümüzde, yapılan propaganda faaliyetlerinin etki kapasitesinin yüksek olduğunu belirtmek mümkündür. Bu dönemde İtilaf Devletleri öncelikle kendi toplumlarını savaşa katılmaya ikna etmek için kahramanlık, cesaret ve özgüven gibi kavramları ön plana çıkarmışlar, bu yolla iç kamuoyunda üst düzey bir motivasyon yaratmayı amaçlamışlardır. Afişler, broşür ve raporlar bu süreçte kullanılan önemli propaganda araçları olarak görülebilir. Diğer bir yöntem ise düşman askerlerinin ve milletin morallerini bozmak amacıyla savaş sırasında cephelere atılan bildirilerdir. Bu bildirilerde düşman devletlerin ekonomik ve sosyal politikalarını eleştiren ve devlet adamlarını suçlayan ibarelere yer verilmiştir. Uluslararası arenada yayımlanan raporlarda ise, İttifak Devletleri'nin farklı dinden ve milletten olan toplumlara baskı uyguladıklarından bahsedilmiş, böylelikle rakiplerin imajlarını dünya nezdinde düşürme amacı güdülmüştür.

Çalışmada I.Dünya Savaşı sırasında bizzat devlet desteğiyle İtilaf Devletleri tarafından hazırlanan ve cephelerde çok sık kullanılan propaganda yöntemleri incelenmiştir. Bu süreçte kaynak olarak Genelkurmay arşivlerinden yararlanılmış, savaş propagandası üzerine yazılan kitaplar ve süreli yayınlar incelenmiş, farklı internet kaynaklarından o döneme ait renkli propaganda afişlerine ulaşılarak dönemin koşullarında propagandanın ne kadar yaygın ve etkin bir unsur olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler. *Propaganda, I.Dünya Savaşı, İtilaf Devletleri, Psikolojik Savaş, Güç.*

Propaganda Methods Used by Allied Powers During First World War

ABSTRACT

International conjuncture created by Total War concept gave opportunity to states in order to establish psychological domination by manipulating thoughts and behaviours of target group without using force during the First World War. During the conditions of the period, considering that allied powers such as the UK, Russia

¹ Araştırma Görevlisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, 0506 8707177, e-mail: alper.yilmaz@deu.edu.tr / alper_yilmaz0707@hotmail.com

and the United States are in more superior conditions than Central powers economically and technologically, it is possible to see high influence of propaganda. In this period, Allied powers highlighted the concepts such as heroism, courage and self-confidence in order to convince their own community to participate in war, by this way they could create a high level motivation in domestic public opinion. Posters, brochures and reports used can be seen as an important means of propaganda in this process. The other method is throwing declarations to the fronts in order to demoralize the enemy troops. In these declarations, it was pointed out poor economic and social politics of enemy states and the bad administration of government, Moreover, in international reports it was mentioned that Central Powers put pressure on societies from different religions and nationalities, so it was aimed to reduce the images of their enemies in the eyes of the world.

In the study, propaganda methods, which were prepared and used by Allied Powers too often during the First World War, were analysed. Within this process, it was benefit from archives of General Staff, examined books and articles about war propaganda, achieved colourful propaganda posters belongs to war period from different web-sites. Depending on all these sources, it was pointed out how much propaganda became widespread and effective in conditions of that period.

Key Words: *Propaganda, First World War, Allied Powers, Psychological War, Power.*

Giriş

Siyasetten sosyolojiye, iletişimden psikolojiye kadar birçok disiplinin şemsiyesi altında yerini alan propaganda kavramı, pek çok araştırmacı tarafından çeşitli tanımlar ortaya konularak irdelense de, genel olarak “yayıma, karşı tarafı etkileme, ikna etme” gibi anlamlar etrafında şekillenmiştir. Kişilerin ya da devletlerin inandıkları doğruları kitlelere ileterek onların görüş, tutum ve eylemlerini etkileme girişimi olarak görülen propaganda, temelde çıkarların korunması ve geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Günümüzde bireylerden toplumlara, hükümet dışı örgütlerden devletlere kadar birçok uluslararası aktörün kullandığı, günlük hayatımızın birçok alanında sıklıkla karşılaşılabileceğimiz propaganda kavramı, geçmişten günümüze kadar popüler bir ikna aracı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Latince kökenli bir sözcük olan ve “*propagare*” kökünden gelen bu sözcük, bugünkü anlamından farkı olarak yeni bitkilerin üretimi için bahçıvanın toprağa yeni fidanlar dikmesi² anlamında kullanılmıştır. Propagandayı daha yakın bir çağdaki anlamına taşıdığımızda ise, Roma’daki Katolik Kilisesinin Hıristiyanlığı yaymak adına başlattığı faaliyetlerine ilk kez “propaganda” adını vermesini örnek verebiliriz. Burada orijinal adıyla “*propandai*” olarak kullanılan sözcük; “*yayma, yaygınlaştırma*” anlamı taşımaktadır.³

Siyasal iletişim ve propaganda konularında detaylı çalışmalar yapan Jean-Marie Domenach’a göre propaganda, başlangıçtaki dinsel anlamından uzak olarak kişilerin kendi düşünce, görüş ve tutumlarını toplumlara ileterek onların tutum ve eylemlerini etkileme girişimleridir.⁴ Özünde, mesajların otoriter bir üslupla tek taraflı ve yoğun olarak hedef kitleye aktarılması amacı güden propaganda kavramında, bir mesajın

² J.A.C Brown, *Siyasal Propaganda*, (çev. Yusuf Yazar), Ağaç Yayınları, İstanbul, 1992, s.11.

³ Jean Marie Domenach, *Politika ve Propaganda*, (çev. Tahsin Yücel), Varlık Yayınları, 1995, İstanbul, s.8.

⁴ Domenach, *a.g.e.*, s.17.

tartışılması ya da yorumlanmasından ziyade mesajın olduğu gibi kabul edilip onay görmesi beklenir. Bu onaylama süreci, beraberinde alıcı kitlenin tutum, düşünce ve davranışlarında değişikliği de beraberinde getirmelidir.⁵ Özellikle birey ve realist devletlerin tarihin eski zamanlarından beri sıklıkla kullandıkları propaganda faaliyetleri, çıkar kavramını fazlasıyla ön planda tutmakta, nihai olarak sahip olunması amaçlanan mevki, güç ya da iktidar için her türlü söylem, üslup ve yalanı serbest kılmaktadır.

Tarihsel süreçte propagandanın doğuşu ve gelişimine bakacak olursak, her ne kadar direkt olarak “propaganda” adıyla kullanılsa da, bu faaliyetlerin hayata geçirilmesi Roma ve Antik Yunan dönemine kadar uzanmaktadır. Bu dönemde özgür bireylerin dış görünüşlerine ve eğitimlerine önem vererek özgür olmayan bireyleri etkilemeleri ve onlar üzerinde hayranlık uyandırma çabaları, propagandanın etkileme unsurunun bir parçası olarak görülebilir. Zamanla 17.yy- 19.yy Avrupası’nda Katolik Kilisesi ve Napolyon tarafından etkin bir biçimde kullanılmıştır. Papa XV. Gregory, Protestan Reform Hareketi’nin etkilerini kırabilmek ve Kilise kurumunun saygınlığını tekrardan artırabilmek için *Sacra Congregatio de Propaganda Fide (İnanıcı Yayma Cemaati)*’ni kurmuş, böylece Katolikliği yayma girişimleri birer propaganda faaliyeti olarak yorumlanmıştır. Bunun yanı sıra Napolyon başta olmak üzere Fransız İhtilali’nin önde gelen liderleri, ihtilalin etkisini artırabilmek ve yandaş toplayabilmek adına gazete, broşür, afiş, karikatür gibi yazılı ve görsel araçlara sıkça başvurmuşlar, sanatın gücüne başta kendilerini inandırarak kurdukları rejime sıkı sıkıya bağlı bir toplum yaratmayı amaçlamışlardır. 18.yy’da yaşanan teknolojik gelişmeler ve ortaya çıkan yeni buluşlar, 19.yy’da siyasi ve ekonomik alanlarda daha yaygın şekilde kullanılan kitle iletişim araçları, propagandada daha modern yöntemlerin uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Teknoloji ve ulaşımdaki gelişmelere bağlı olarak propaganda I.Dünya Savaşı, II. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında da kullanılarak günümüze kadar gelmiştir.

I.Dünya Savaşı ve Propaganda

20. yy’da topyekûn savaş konseptinin yarattığı uluslararası konjonktürde, I.Dünya Savaşı sırasında yaşanan devletlerarası güç ve rekabet mücadelesinde devletler, gerek kendi halklarının gerekse rakip devletler içindeki hedef kitlenin düşünce ve davranışlarını yönlendirerek onlar üzerinde psikolojik üstünlük kurmaya çalışmışlardır. Dönemin şartlarında İngiltere, Rusya ve ABD gibi İtilaf Devletleri’nin, İttifak Devletleri’ne göre ekonomik ve teknolojik bakımdan daha üstün olduğunu düşündüğümüzde, yapılan propaganda faaliyetlerinin yüksek bir etki kapasitesi yarattığını anlamak mümkündür.

Bu dönemde İtilaf Devletleri propaganda adına birkaç farklı strateji izlemiştir. Öncelikle kendi milletini savaşa katılmaya ikna etmek için çaba göstermiş, bunun için “*kahramanlık, cesaret, özgüven*” gibi kavramları ön plana çıkartmış, bu yolla iç kamuoyunda üst düzey bir motivasyon yaratmayı gaye edinmişlerdir. Eli silah tutan tüm erkekleri savaşa katılmaya teşvik eden İtilaf Devletleri, düşmanları karşısında nicel üstünlüğe önem vermişler, orduyu kalabalık tutmaya çalışmışlardır. Bu süreçte görsellik ön plana çıkarılarak etkileyiciliği artırmayı amaçlayan afişler ve broşürler, kullanılan önemli propaganda araçları olarak görülebilir. Bunun yanı sıra uluslararası arenada ses getirebilmek ve rakip devletleri kötüleyerek tarafsız devletleri kendi tarafına

⁵ Aysel Aziz, *Siyasal İletişim*, Nobel Yayınları, Ankara, 2003, s.14.

çekebilmek adına resmi kurumlar tarafından hazırlanan raporlar da propagandanın etkinliği açısından ciddi bir rol oynamıştır. Öte yandan İttifak Devletleri'nin askerleri üzerinde psikolojik baskı yaratmaya ve onları ilticaya davet etmeye yönelik olarak cephelere atılan beyannameler ve broşürler de, sık kullanılan bir propaganda yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İtilaf Devletleri'nin Kendi Halkları Üzerinde Uyguladıkları Propaganda Yöntemleri

Kendi halkları üzerinde propaganda uygulayan devletlerin başında İngiltere gelmektedir. Savaşa daha inançlı bir ordu yaratmaya çalışan İngiltere, kahramanlık ve cesaret duygularını ön plana çıkartıcı yayınlar yaparak milletini savaşa katılmaya ikna etmeye çalışmıştır. Bunun için kullanılan temel araç posterlerdir. Bu posterlerden birisi İngiliz Propaganda Bürosu Wellington House tarafından hazırlanmış olan ve İngiliz bir aileye mensup kızın babasına “*1.Dünya Savaşı'nda sen ne yaptın Baba?*” adlı posterdir.⁶ Bu posterde, savaşta aktif rol oynamayan; başka bir deyişle orduya katılmayan erkeklerin yıllar sonra çocukları karşısında verecek bir cevabı olmamasından ötürü bu durumun onlarda suçluluk hissi ve utanç duygusu yaratacağı mesajı verilmeye çalışılmıştır. Bu suçluluk duygusunun yaşanmaması ve savaşta kahramanlıkların gururla sonraki nesillere aktarılabilmesi için erkeklerin orduya katılmaları gerektiği vurgusu yapılmaktadır. Bir diğer posterde erkeklerin eşleri gösterilerek “*İngiltere'nin kadınları diyor ki: Savaşa gidin*”⁷ ibaresine yer verilmiş, böylece İngiliz kadınların kocalarının arkasında oldukları, onları destekledikleri ve orduya katılmalarını istedikleri algısı yaratılmıştır. Yine İngiliz halkının kendisini değerli hissetmesi için Britanyalı komutan ve dönemin Savaş Bakanı Lord Kitchener'in işaret parmağı ile karşısı göstererek “*Ülkenin sana ihtiyacı var, orduya katılın*”⁸ şeklinde mesajlar iletilmiştir.

Savaş sonradan dahil olan Amerika Birleşik Devletleri ise propagandayı en etkili kullanan devletlerin başında gelmiştir. Alman denizaltılarının Amerikan ticaret gemilerini hedef almalarından sonra savaşa girme karar alan ABD, gerek teknolojik üstünlüğü gerekse asker sayısı bakımından savaşın kaderini değiştirebilecek bir manevra göstermiştir. Ekonomik ve teknolojik gücü sayesinde birçok propaganda afişi basarak halkını savaşa dahil etmek istemiştir. Amerika bu süreçte sıklıkla “*görev bilinci, cesaret, kadınların manevi destek olması, özgürlük, Sam Amca, fedakarlık*” gibi kolayca reddedilemeyecek öğeleri propaganda aracı olarak kullanmıştır. Örneğin bir afişte Amerika'nın saygın ve popüler karakteri Sam Amca'nın fotoğrafına yer verilerek “*Seni ABD ordusu için çağırıyorum, en yakın askerlik şubesine git*”⁹ uyarısı yapılmış, böylelikle orduya katılımın yüksek tutulması amaçlanmıştır. Yine kadınların da telefon operatörü veya hemşire olarak savaşa destek verebileceği hususunda afişler bastırılmış, böylelikle yalnızca erkek gücüne değil, cephe gerisinde Amerikalı kadınlara da kutsal bir görev

⁶ Propaganda Posters: United Kingdom, <http://www.firstworldwar.com/posters/uk.htm>, 22 Ağustos 2009, (Erişim: 05.09.2014).

⁷ War Propaganda, <http://library.leeds.ac.uk/special-collections-exhibitions-war-propaganda#activate-image1>, (Erişim: 06.09.2014).

⁸ Propaganda Posters: United Kingdom, <http://www.firstworldwar.com/posters/uk.htm>, 22 Ağustos 2009, (Erişim: 05.09.2014).

⁹ World War I Propaganda Posters: Uncle Sam, <http://www.learnnc.org/lp/editions/ww1/posters/6203>, (Erişim: 07.09.2014).

düştüğü imajı çizilmeye çalışılmıştır. Ayrıca savaşa katılan kadınların bu sayede bir zanaat öğrenebilecekleri de vurgulanmıştır¹⁰

Her ne kadar İngilizler kadar afiş propagandasına önem vermeseler de Ruslar da kendi halkları üzerinde propaganda faaliyetleri uygulamışlar, erkekleri orduya davet eden mesajlar vermişlerdir. Bu propaganda sembollerine bakılacak olursa “*at üzerinde orak çekiçle İttifak Devletleri’ne karşı mücadele eden işçi, işçileri orduya davet eden asker, çiftçi kadın*” figürlerine rastlanmıştır.¹¹ Bu durum, Rusya’nın savaş esnasında kol gücüne ne kadar önem verdiğini göstermiş, ayrıca işçilerin daha özgür bir dünya için bu savaşa mutlaka katılmaları gerektiği algısını yaratmıştır. Bir posterde “*Düşman artık kapımıza dayandı! Onunla birlikte kölelik, açlık ve ölüm geliyor! Bu yaratıkları imha ediniz! Herkes ülkesini savunmaya geçsin*”¹² ibaresi yer almış, esaretin aynı zamanda daha zor şartları beraberinde getireceği, böylece yediden yetmişe herkesin ülkesini savunmakla görevli olduğu uyarısı yapılmıştır.

İtilaf Devletleri’nin yalnızca kendi halklarını savaşa katılmaya ikna etmek için değil aynı zamanda rakip devletleri kötülemek ve aşağılamak için de afiş ve posterler hazırladığı görülmüştür. Özellikle İngilizlerin bu konuda ciddi çalışmaları bulunmakta, Almanlar başta olmak üzere Osmanlı Devleti ile de alay eden posterlere rastlanmaktadır. Bunlardan birinde Osmanlı İmparatorluğu arkadan saldırıya uğramış bir adam olarak tasvir edilmiş, bugün dost olarak görülen devletlerin yarın Osmanlı’ya ihanet edebilecekleri mesajı verilmeye çalışılmıştır.¹³ Bir diğer afişte ise Fransız kanişi ile İngiliz buldoğu, Alman sosis köpeği ve Avusturya-Macaristan kırma köpeğini alt ederken tasvir edilmiştir.¹⁴ Burada İtilaf Devletleri’nin ne kadar güçlü olduğu vurgulanırken, İttifak Devletleri’nin zayıflığı gözler önüne serilmek istenmiştir.

Uluslararası Arenada Uygulanan Propaganda Yöntemi: Bryce Raporları

İtilaf Devletleri’nin propaganda yaptığı başka bir alan ise uluslararası arenadır. Bu alanda yapılan propagandanın amacı rakipleri barbar ve zalim, kendilerini de adaleti sağlamakla yükümlü olarak göstererek başta ABD olmak üzere diğer ülkeleri kendi tarafına çekmek, böylelikle kendi haklı mücadelelerine tarafsız devletleri inandırmaktır. İngiltere, uluslararası arenada yapılan propagandanın en önemli mimarlarından. İngiliz Hükümeti bu amaç için, Charles. F. G.Masterman adlı bir gazeteci başkanlığında “*Wellington House*” adı altında gizli bir Savaş Propagandası Bürosu kurmuştur. Masterman, yazarları savaşa destek vermeye çağırmış, G. Bernard Shaw, Bertrand Russell gibi bir kaç yazarın dışında birçok yazar bu girişime dâhil

¹⁰World War I Propaganda Posters: Be A Trained Nurse, <http://www.learnnc.org/lp/editions/ww1posters/5080>, (Erişim: 08.09.2014).

¹¹Propaganda Posters : Russia, <http://www.firstworldwar.com/posters/russia.htm>, 22 Ağustos 2009, (Erişim: 06.09.2014).

¹²Propaganda Posters: Russia, <http://www.firstworldwar.com/posters/russia.htm>, 22 Ağustos 2009, (Erişim: 06.09.2014).

¹³ I. Dünya Savaşı’nın Propaganda Haritaları, <http://t24.com.tr/foto-baber/1-dunya-savasinin-propaganda-haritalari,4253#>, 4 Haziran 2014, (Erişim: 05.09.2014)

¹⁴ I. Dünya Savaşı’nın Propaganda Haritaları, <http://t24.com.tr/foto-baber/1-dunya-savasinin-propaganda-haritalari,4253#>, 4 Haziran 2014, (Erişim: 05.09.2014).

olmuşlardır.¹⁵ Bu amaçlara ulaşmak için kullanılanlar arasında en önemlisi, savaşın gidişatında etkili olan ve diğer ülkelerin İttifak Devletleri hakkında olumsuz görüşlere sahip olmasına sebebiyet veren “*Bryce Raporları*”dır.

Raporların hazırlayıcısı olan Lord James Viscount Bryce entelektüel bir yazar olarak tanınmaktadır ve Washington’da 6 yıl boyunca İngiliz Büyükelçisi olarak görev yapmıştır.¹⁶ Aralarında Başkan Woodrow Wilson’un da bulunduğu politik çevrelerden birçok tanıdığı olan Bryce’in “*The American Commonwealth*” adlı Amerikan tarihini incelediği kitabı 1888’de yayınlanmış ve Amerika’daki akademik çevrelerde ve kamuoyunda olumlu tepkilerle karşılanmıştır. Bunun yanı sıra Bryce, Amerikan dostu olarak da bilinmekteydi. Altında kendi imzasıyla yayınlanan propaganda belgesini değerlendiren St. Louis Republican gazetesi Bryce hakkında şu yorumda bulunmuştur: “Eğer tüm Britanya İmparatorluğu’nda bu ulusun inanmaya hazır olduğu bir kişi varsa, o da James Bryce’dir”¹⁷ Bryce bu raporlarında Türklerin eski çağlardan beri Hıristiyanlardan nefret ettiklerini, bu nefretin o günün koşullarında da devam ettiğini, nefretlerini Ermenilere yaptıkları tehditler ve katliamlarla perçinlediklerini, Türklerin barbar ve zalim bir toplum olduğunu iddia etmiştir.¹⁸ Türklerin Türkistan steplerinden Batı Asya’ya gelen barbar bir kavim olduklarını, ele geçirdikleri yerleri talan ettiklerini ve hiçbir zaman medenileşemediklerini savunmuştur.¹⁹ Bu iddialarında Almanları da hedef alan Bryce, güvenilir olmayan anonim kaynaklardan topladığı, birinci kaynak gösterilmediği ve Almanya’yı haksız göstermek amacıyla hazırladığı “*Belçika’da Alman Vahşeti*” adlı raporunda, Alman askerlerin Belçika halkının karınlarını ve kalplerini destiğini, hamile kadınların süngülediğini ve rahiplerin öldürüldüğünü ortaya atmıştır.²⁰

İngilizler ayrıca, Amerikan gazetelerine de Bryce Raporunun önemli kısımlarını yayınlamaları için dağıtmışlardır. Gilbert Parker’in belirttiğine göre “*The New York Times, Philadelphia Public Ledger ve Chicago Herald*” gibi dönemin popüler gazeteleri Ermeniler hakkındaki öykülere fazlasıyla yer ayırmışlardır.²¹ *Current History* adlı New York Times’in çıkardığı aylık dergi ise, Bryce Raporu’nun uzun giriş bölümünü doğrudan gösteren ve raporun Türk vahşetiyle ilgili en korkunç bölümlere yer veren makalelere orta sayfada yer vermiştir.²² Bunun sonucunda Amerikan halkı savaş boyunca İngilizlerin onların okumalarını istediği haberleri okumuş ve bu haberlerden etkilenmişlerdir.

¹⁵ Burak Yiğit, “Birinci Dünya Savaşı’nda İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Propaganda Faaliyetleri: Kurmaca Dışı Metinler Üzerinde Bir İnceleme”, *Journal of Azerbaijani Studies*, Cilt 12, 2007, s. 295.

¹⁶ Türkaya Ataöv, *The British Blue Books: Vehicles of War Propaganda 1914-18*, Okey Enterprises Print, New York, 2006, p. 15.

¹⁷ H. C. Peterson, *Propaganda for War: The Campaign Against American Neutrality, 1914-1917*, University of Oklahoma Press, Norman, 1939, p.57.’den aktaran Justin McCarthy, “I. Dünya Savaşı’nda İngiliz Propagandası ve Bryce Raporu”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı 37, 2001, s.474.

¹⁸ Servet Avşar, *Birinci Dünya Savaşı’nda İngiliz Propagandası*, Kim Yayınları, Ankara, 2004, s. 43.

¹⁹ James Viscount B, *The Future of Armenia*, Londra, 1918, s.22’den aktaran Avşar, **a.g.e.**, s. 44.

²⁰ Avşar, *a.g.e.*, s. 46.

²¹ Peterson, *a.g.e.*, p.243.

²² Peterson, *a.g.e.*, pp. 321-334.

Rakip Devletlerin Orduları Üzerinde Motivasyon Kırmaya Yönelik Yöntemler

İtilaf Devletleri'nin uyguladığı bir diğer stratejik propaganda yöntemi ise düşman askerleri üzerinde uygulanan propagandadır. Rakip devletlerin moral ve motivasyonunun bozularak dirençlerinin kırılması, cephede savaşan askerlerin ikna edilerek kendi taraflarına çekilmesi, böylelikle savaşın kazanılmasına bir adım daha yaklaşılması için bu tarz bir propaganda yöntemi geliştirilmiştir. Bu propaganda yönteminin baş aktörü de İngilizlerdir. Uçaklar ve balonlar aracılığı ile Osmanlı cephelerine ve siperlerine çokça propaganda beyannamesi ve broşürleri atan İngiliz askerler²³, gerilla savaşını resmen psikolojik bir harbe dönüştürmüş ve cephedeki askerin savunma gücünü kırmayı amaçlamışlardır. Hedef, düşmanın anlık gevşeme, panik ve duraklamalarından istifade ederek onların silahı bırakarak teslim olmalarını sağlamaktır.²⁴ Bu beyannamelerden bir kaçına örnek vermek gerekirse, İngiliz askerlerine verilen tedavinin yaralanan Türk askerlerine de verildiği söylenerek İngilizlerin ne kadar yardımsever bir millet olduğu²⁵, aç ve susuz askerlere çeşit çeşit tabaklarda yemekle temiz su verildiği, esir düşen çıplak haldeki askerlerin giydirildiği, ayrıca onlara yatak verilerek en iyi koşullarda barınma imkânları sağlandığı dile getirilerek İngilizlerin ne kadar insancıl olduğu vurgulanmıştır.²⁶ 28 Temmuz 1915'te Kumkale bölgesine atılan bir beyannamede şu satırlara rastlanmaktadır:

“Osmanlı esirleri Nil kenarında gayet muntazam bir bahçede ikamet ediyorlar. Her biri için ayrı ayrı yataklar tahsis edilmiştir. Herkese çeşit çeşit tabaklarda yemekler verilmekte, olduğu gibi, her gün sigara, salami vesaire dağıtılmaktadır... İsmi geçen esirler milli adetleri olan sazlar ve sazendeler tedariki ile zamanı boş geçirmeleri için eğitilmektedirler. Onlara Mısırlı dostları tarafından sazlar vesaire oyuncaklar hediye edilmiştir. Esirleri ziyarete müsaade edilmektedir. Esir subaylar için ayrı ayrı daireler tahsis edilmiş, karyola, battaniye, çarşaf, sandalye, kanepeler ve masalar verilmiştir.”²⁷

Çarlık Rusya'sı da Osmanlı cephelerine propaganda bildirimleri atan ve psikolojik üstünlüğü ele geçirmeye çalışan bir diğer devlettir. Ruslar tarafından hazırlanan ve Osmanlı cephelerine atılan (Kafkas, İran ve Galiçya) beyannamelerde iltica önerilerinde bulunulmuştur. Rusların en çok üzerinde durdukları konunun “yiyecek maddeleri” olduğu incelenen belgelerden anlaşılmaktadır. 4 Eylül 1917 tarihinde Ruslar tarafından II. Kolordu Cephesine atılan bir beyannamede Türk askerlerinin açlık çekmekte olduğu, Türk tarafında yeteri kadar şeker ve et bulunmadığı, ekmeğin de yenilemeyecek kadar bayat olduğu iddia edilmiştir.

²³ Sadık Sarısan, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Cephesinde Beyannamelerle Psikolojik Harp*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, ss.5-6.

²⁴ Refik Korkut, *Psikolojik Savunma*, TC.Ulaştırma Bakanlığı, Ankara, 1975, s.19'dan aktaran Servet Avşar, “Çanakkale Savaşlarında İstihbarat ve Propaganda”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, Sayı 1, 2003, s.73

²⁵ Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi, “Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu”, Klasör: 3438, Dosya:26, Fihrist:9-1'den aktaran Servet Avşar, “Çanakkale Savaşlarında İstihbarat ve Propaganda”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı*, Sayı 1, 2003, s.74

²⁶ Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi, *a.g.e.*, Klasör: 3438, Dosya:26, Fihrist: 18-2' 1'den aktaran Servet Avşar, *a.g.e.*, s.76.

²⁷ Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi, *a.g.e.*, K: 3438, D:26, F:19-1'den aktaran Hamit Pehlivanlı, Çanakkale Muharebeleri Sırasında Müttefiklerin Propagandası ve Karşı Propaganda, *T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-21/canakkale-muharebeleri-sirasinda-muttefiklerin-propagandası-ve-karsi-propaganda>, (Erişim: 30.01.2015).

Kendilerinde ise sıcak yemek, et, şeker ve çayın bolca mevcut olduğu söylenmiş ve Osmanlı askerlerinden iltica ederek kendi taraflarına geçmeleri talep edilmiştir.²⁸ Böylelikle Rusların ne kadar bol kaynaklara sahip olduğunun üzerinde durularak savaştaki en önemli ihtiyaç olan “erzak” konusunda Osmanlıya karşı psikolojik üstünlük sağlanmaya çalışılmıştır.

Çarlık Rusya yıkıldıktan sonra ise Bolşevik Rusya'nın en çok üzerinde durduğu konu “özgürlük”tür. Çar rejiminin baskısından kurtulduklarını ve özgürlüklerine kavuştuklarını düşünen Sovyet Rusya aynı özgürlüğün Osmanlı için de emsal teşkil etmesini istemiş ve şu çağrıda bulunmuştur:

“Milleti baskısıyla ezen Çarizm'den vatanımızın kurtulduğunu kutladığımızdan dolayı askerlerimiz adına teşekkür ederiz. Sizin de üzerimize çökmüş olan baskı yükünden kurtulmanızın ve vatanımızın çabucak kurtulmasını gönülden dileriz. Artık sizi soyan Alman baydutlarını yanınızdan koymak zamanı gelmiştir. Rusların bu çağrısına ıyarak kelepçeleri atınız. Yaşasın Hür Milletler!”²⁹

Sonuç

Her türlü yönetim biçiminde sıklıkla görülen propagandada amaç; tüm iktidar biçimlerinin ihtiyaçlarına karşılık vermek üzere kitleleri kontrol altına alarak, onların duygu, düşünce ve davranışlarını ikna yoluyla değiştirebilmektir. Gerek birey gerek devletlerin sıklıkla başvurduğu propaganda, çıkar kavramını fazlasıyla ön planda tutmakta, nihai olarak sahip olunacak mevki, güç ya da iktidar olguları için her türlü söylem ve hareketi serbest kılmaktadır. Propaganda, yalnızca rejimlerin veya erk sahiplerinin içerideki çıkarları için değil, devletlerin ve milletlerin uluslararası arenadaki çıkarlarını korumak uğruna yüzyıllar boyunca karşı taraf üzerinde psikolojik üstünlük kurma ve buldukları coğrafyada başat bir konuma gelme amacıyla sıklıkla kullandıkları bir araç haline gelmiştir. Dört yıl devam eden, sonuçları itibariyle bütün dünyayı etkileyerek Avrupa'nın siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısını değiştiren ve günümüz devlet politikalarının temelini oluşturan I.Dünya Savaşı, propagandanın kendisine önemli bir kullanım alanı bulduğu uzun bir süreç olarak görülebilir.

Propaganda unsuru I.Dünya Savaşı süresince özellikle İtilaf Devletleri tarafından etkili şekilde kullanılmış, bu devletler hem kendi halklarını savaşa katılmaya ikna edebilmek, hem uluslararası arenada tarafsız ülkeleri yanlarına çekebilmek, hem de rakip devletlerin motivasyonunu kırabilmek adına farklı propaganda yöntemleri uygulamıştır. İngiltere, ABD ve Rusya bu propaganda faaliyetlerini uygulayan devletlerin başında gelmişlerdir. Bu devletlerin o dönem koşullarında sahip oldukları ekonomik ve teknolojik üstünlükleri, yaptıkları propaganda faaliyetlerinin en önemli avantajı olarak görülebilir. Savaşın kazanılmasında teçhizat ve mühimmat üstünlüğünün yanı sıra, içeride ve dışarıda oluşturulan kamuoyu desteği çok etkili olmuştur.

²⁸ Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi, *a.g.e.*, KA04, D:18911592, F:19-1.'den aktaran Servet Avşar, “Birinci Dünya Savaşı'nda Rus Propaganda Faaliyetleri ve Osmanlı Devleti”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 14, 2003, s.82

²⁹ Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi, *a.g.e.*, K:3437, D: 157/23, F:7-13, 'den aktaran Servet Avşar, *a.g.e.*, s.106

I.Dünya Savaşı, her ne kadar Soğuk Savaş sonrasında kullanılan modern propaganda araçlarının kullanıldığı bir dönem olmasa da, mevcut koşullarda kullanılan yöntemler savaşın gidişatında, hatta kazanılmasında etkisini göstermiştir. Bu süreçte hazırlanan afişler, bildiriler, raporlar ve gazeteler propagandanın kilit araçları olarak görülebilir. Kullanılan yöntemler itibariyle daha sonra yaşanacak olan II.Dünya Savaşı'nda uygulanan propaganda faaliyetlerinin de ilham kaynağı olan 20.yy'ın bu ilk büyük dünya savaşı, insan gücünden ziyade zihin gücünün ne kadar etkili olabileceğini, fiziksel tahribat yaratmanın yanı sıra kitlelerin duygularına ve düşüncelerine hitap etmenin ne kadar önemli olduğunu kanıtlamıştır.

Kaynakça

Kitap ve Süreli Yayınlar

- ATAÖV, Türkkaya, *The British Blue Books: Vehicles of War Propaganda 1914-18*, Okey Enterprises Print, New York, 2006.
- AVŞAR, Servet, "Birinci Dünya Savaşı'nda Rus Propaganda Faaliyetleri ve Osmanlı Devleti", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 14, 2003, ss.82-106
- AVŞAR, Servet, "Çanakkale Savaşlarında İstihbarat ve Propaganda", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı 1, 2003, s.73
- AVŞAR, Servet, *Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Propagandası*, Kim Yayınları, Ankara, 2004.
- AZİZ, Aysel, *Siyasal İletişim*, Nobel Yayınları, Ankara, 2003.
- BROWN, J.A.C, *Siyasal Propaganda*, (çev. Yusuf Yazar), Ağaç Yayınları, İstanbul, 1992
- DOMENACH, M. Jean, *Politika ve Propaganda*, (çev. Tahsin Yücel), Varlık Yayınları, İstanbul, 1995.
- Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi, "Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu", Klasör: 3438, Dosya:26, Fihrist: 9-1, 14-1, 18-2.
- Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi, "Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu", K:3437, D: 157/23, F:7-13
- Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi, "Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu", KA04, D:18911592, F:19-1.
- KORKUT, Refik, *Psikolojik Savunma*, TC.Ulaştırma Bakanlığı, Ankara, 1975.
- PETERSON, H.C, *Propaganda for War: The Campaign Against American Neutrality, 1914-1917*, University of Oklahoma Press, Norman, 1939.
- SARISAMAN, Sadık, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Cephelelerinde Beyannamelerle Psikolojik Harp*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- YİĞİT, Burak, "Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Propaganda Faaliyetleri: Kurmaca Dışı Metinler Üzerinde Bir İnceleme", *Journal of Azerbaijani Studies*, Cilt 12, 2007, s. 295.

İnternet

- I. Dünya Savaşı'nın Propaganda Haritaları, <http://t24.com.tr/foto-haber/1-dunya-savasinin-propaganda-haritalari,4253#>, 4 Haziran 2014, (Erişim: 05.09.2014)
- PEHLİVANLI, Hamit, Çanakkale Muharebeleri Sırasında Müttefiklerin Propagandası ve Karşı Propaganda, *T.C Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-21/canakkale-muharebeleri-sirasinda-muttefiklerin-propagandasi-ve-karsi-propaganda>, (Erişim: 30.01.2015).
- Propaganda Posters: Russia, <http://www.firstworldwar.com/posters/russia.htm>, 22 Ağustos 2009 (Erişim: 06.09.2014).
- Propaganda Posters: United Kingdom, <http://www.firstworldwar.com/posters/uk.htm>, 22 Ağustos 2009, (Erişim: 05.09.2014)
- War Propaganda, <http://library.leeds.ac.uk/special-collections-exhibitions-war-propaganda#activate-image1>, (Erişim: 06.09.2014).
- World War I Propaganda Posters: Be A Trained Nurse, <http://www.learnnc.org/lp/editions/ww1posters/5080>, (Erişim: 07.09.2014).
- World War I Propaganda Posters: Uncle Sam, <http://www.learnnc.org/lp/editions/ww1posters/6203>, (Erişim: 07.09.2014)